

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-2-66-30>

УДК 378.147

Хало З.П., Волошанська І.В.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДИТИНИ У ПРОЦЕСІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ У ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ НІМЕЧЧИНИ

Анотація. У статті обґрунтовуються необхідність і специфіка формування комунікативних здібностей у процесі інтелектуального розвитку дитини у Німеччині як суттєвого аспекту інтелектуального та соціального розвитку дитини дошкільного віку, розкрито сутність вербальної комунікації, висвітлено пріоритетні завдання педагога та сім'ї та їх функції у цьому процесі, вказано на можливості використання цих ідей у сучасному навчально-виховному процесі. З'ясовано зв'язок мовлення та інтелекту, мовлення і раси, мовлення і стилю виховання, мовлення і процесу соціалізації, мовлення і темпераменту, мовлення і сімейної структури. Визначено і проаналізовано ті чинники, які найбільше впливають на розвиток мовлення дитини.

Ключові слова: навчально-виховний процес, комунікативні здібності, дошкільник, педагог, мовлення.

Zoriana Khalo, Iryna Voloshanska

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

THE FORMATION OF A CHILD'S COMMUNICATIVE ABILITIES IN THE INTELLECTUAL DEVELOPMENT PROCESS IN PRESCHOOL INSTITUTIONS OF GERMANY

Summary. The article substantiates the necessity and specificity of the formation of communicative abilities in the process of intellectual development of a child in Germany as an essential aspect of the intellectual and social development of a child of preschool age, the essence of verbal communication is revealed, the priorities of the teacher and the family and their functions in this process are highlighted, the possibilities of the use of these ideas in the modern educational process are considered. The connection of speech and intelligence, speech and race, speech and style of education, speech and process of socialization, speech and temperament, speech and family structure is found out. The factors that greatly influence the development of a child's speech are identified and analyzed. Having substantiated the factors of intellectual development in preschool children, we came to the conclusion that one of the most important of them is language. The development of speech (replenishment and activation of vocabulary, the training of phonetic culture, coherent speech) is an important direction of mental education. German educators consider the process of forming communicative abilities as a priority aspect of the intellectual and social development of a child of preschool age. According to our research, surrounding and environment have a significant influence on the intellectual development of a child of preschool age. Television has a significant influence on the perception of modern technical and informational society. German preschool educators often use films and television programs in their work, in particular to stimulate their thinking activities. One of the most important factors of the intellectual development of a child is communication. So, having analyzed the research of German scientists in the field of preschool pedagogy, we can state that they determine a priority place of communicative abilities development of children in the process of intellectual development of a preschool child.

Keywords: teaching-educational process, communicative abilities, preschooler, educator, speech, education.

Постановка проблеми. Досвід зарубіжних педагогів, який став світовим надбанням, набуває ще більшої актуальності нині, коли ведуться пошуки шляхів гуманізації дошкільної освіти і виховання.

Наше дослідження дає підстави говорити про те, що в історії дошкільного виховання Німеччини та й України суспільство ще ніколи так серйозно не цікавилось дитячими дошкільними закладами, як сьогодні. Економіка, ринок робочої сили, фінансова, соціальна, іноземна, екологічна політика, церква, медицина, психологія висувають безліч вимог до дитячих садків та інших дошкільних закладів, які можна класифікувати у широкому розумінні як замовлення розвитку, виховання і освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел з психології, дидактики, лінгвістики засвідчує, що питанню комунікації присвячені праці таких вітчизняних та зарубіжних педагогів як Л. Артемова, А. Богуш, Е. Вільчовський, Т. Поніманська, О. Проскура,

М. Стельмахович, Н. Лисенко, І. Бекера (I. Becker), М. Текстора (M. Textor), М. Бергера (M. Berger), Е. Боппа (E. Bopp), В. Брецінка (W. Brezinka), В. Штерна (W. Stern), В. Ганса (W. Hans).

Мета статті. Головною метою статті є процес формування комунікативних здібностей дітей як ефективного засобу інтелектуального розвитку дитини у дошкільних закладах Німеччини.

Виклад основного матеріалу. Суттєвим аспектом інтелектуального та соціального розвитку дитини дошкільного віку німецькі педагоги вважають процес формування комунікативних здібностей. Звісно, на початку свого життя дитина надає більшу перевагу невербальним засобам комунікації – міміці, жестам. Батьки, як правило, добре розуміють бажання дитини у цьому віці. Таке ж завдання ставиться і перед вихователями дошкільного закладу, однак воно ускладнюється тим, що, на відміну від батьків, педагоги знають кожну дитину менше, а тому повинні прикладати набагато більше зусиль, щоб її зрозуміти і допомогти їй.

Розвиток комунікативних здібностей можливий лише у процесі взаємодії та співіснування з іншими людьми. Дослідники стверджують, що любитель довгих монологів не вмє, як правило, концентруватися на об'єктах, що перебувають зовні його власного «я». Вже у 1923 році Ж. Піаже обґрунтував процес переходу дитини від «егоцентричної мови» до «соціальної мови». Вчений прагнув визначити час, коли цей перехід відбувається найактивніше [3, с. 75].

Вдосконалення вербальної комунікації розвиває у дитини почуття впевненості, дає змогу відчувати радість і задоволення від бесіди, від випробування власного «я» у діалозі. Якщо ж дошкільник переконається, що конфлікти розв'язуються швидше і простіше застосуванням сили і бійкою, тоді він не бачить причини розвивати здібності до вербальної комунікації.

Намагаючись спільно шукати вихід із таких ситуацій, німецькі педагоги радять вихователям активно співпрацювати з сім'ями для того, щоб обирати для розгляду та обговорення актуальні проблеми, які щоденно виникають у житті. Джерелом вибору ситуацій можуть бути розмови з дітьми, спостереження вихователів, індивідуальні бесіди з батьками, репортажі в пресі, радіо чи на телебаченні. Діти беруть участь у бесідах на різноманітні теми, які часто стосуються їх соціального оточення: «Діти з вадами», «Діти іноземців», «Реклама на телебаченні», «Діти в лікарні», «Діти самі вдома», «Діти заблудилися в місті» тощо [4, с. 102]. Такі розмови відкривають для дітей нові аспекти, які були невідомими до цього часу, дають їм можливість подивитися на різні ситуації з несподіваного ракурсу, вселяють впевненість у собі і знімають завісу несподіванки та страху перед невідомим.

Підсумовуючи вплив мовлення на процес інтелектуального розвитку дитини дошкільного віку, німецькі вчені вказують, що якість шкільного навчання, безперечно, залежить від того підґрунтя, яке було закладене у ранньому віці. До цього передовсім причетні сім'я та дошкільні заклади.

У процесі інтелектуального розвитку дитини у дошкільному закладі педагоги ставлять перед собою цілий ряд завдань, безпосередньо пов'язуючи їх із завданнями та метою мовленнєвого розвитку. Вчені вважають, що працівники дошкільного закладу, включаючи підготовку до школи, повинні активніше, ніж у школі, займатися мовленнєвим сприянням, тому що:

- вирішальні фази дитячого мовленнєвого розвитку ще не завершені;
- малі діти більш схильні до наслідування, ніж старші;
- дитячий садок пропонує більше можливостей для вільної інтеракції дітей, ніж школа, де приватні розмови дозволені зазвичай лише на перервах [4, с. 75].

Педагоги радять активно залучати всіх дітей до мовленнєвого виховання і розвитку, оскільки мова має вирішальне значення для цілісного розвитку особистості. У німецьких дитячих садках ставиться також завдання особливого сприяння виробленню впевненості у собі, формуванню навчальної мотивації дітей, позбавлених такої можливості у сімейному колі. У цьому випадку

важливо, щоб педагоги дошкільних закладів досконало володіли діагностичними методами для власного виявлення слабких сторін і недоліків розвитку окремої дитини, надання їй відповідної допомоги. З цією метою також використовують допомогу психологів та соціальних педагогів, які працюють у німецькому дошкільлі.

У процесі формування мети інтелектуального розвитку та навчання дитини дошкільного віку в Німеччині передовсім враховується характер соціального замовлення: «Щоб встановити мету навчання, мати змогу її обґрунтувати, потрібно спочатку визначити, ситуацію в нашому суспільстві, з'ясувати, які здібності потрібні сучасній дитині, щоб орієнтуватися у своєму специфічному середовищі. При всій відмінності економічної домашньої ситуації маленькі діти мають спільне: вони в будь-якому випадку залежні від людей, які їх оточують» [2, с. 67].

Безперечно, розвиток мовлення у різних дітей відбувається по-різному. Відповідь на це питання турбує німецьких педагогів, які працюють над проблемою інтелектуального розвитку дитини-дошкільника, оскільки мова є важливим чинником і показником успіху інтелектуального розвитку дитини. Ще у 1937 році група німецьких вчених провела спеціальне дослідження, у процесі якого передбачалося з'ясувати, чому діти дитячих будинків у розвитку мовлення так сильно відстають від дітей, котрі виховуються у сім'ях. Експеримент довів, що діти із дитячих будинків були сильно обмежені у природженому бажанні діяти, вони мали набагато менше часу для ігор, не мали можливості брати участь у житті дорослих, їхній побут був набагато монотоннішим, аніж у сім'ї [3, с. 102]. Паралельно з цими експериментами у всьому світі проводилися і проводяться дослідження з метою з'ясувати зв'язок мовлення та інтелекту, мовлення і раси, мовлення і стилю виховання, мовлення і процесу соціалізації, мовлення і темпераменту, мовлення і сімейної структури. Вчені ставили перед собою завдання визначити і проаналізувати ті чинники, які найбільше впливають на розвиток мовлення дитини. Останнє у цих дослідженнях розглядалося не лише з боку лінгвістики, а й із позицій соціології, психології, філософії.

Учені опиралися на певну відмінність між власне розмовним мовленням і знаннями мови (т.зв. «мовної компетенції»). Мовною компетенцією німецькі педагоги називають багатоплановий регулюючий контур, який отримує особистість у перші роки життя на підставі вродженої здібності до навчання [3, с. 144]. Очевидно, що, поряд із теоретичними знаннями мови, існує певна система правил, яка нормує ті моменти, що стосуються соціальної сфери. Вона вказує на те, як, що і кому говорити в тій чи іншій ситуації, як треба розуміти співрозмовника. Цю систему правил називають комунікативною компетенцією або мовною здібністю до комунікації. Для інтелектуального розвитку вона має дуже важливе значення [3].

Німецькі педагоги переконані, що мовлення є надзвичайно важливим чинником інтелектуального розвитку і охоплює не лише вміння правильно і грамотно говорити, а й ряд інших не менш важливих факторів, взаємозв'язаних

так тісно, що важко вибрати з них пріоритетний. У кожної дитини якимсь одне певне вміння може бути розвинене набагато краще, ніж інші (наприклад, дитина із вадами артикуляції може мати великий запас лексики, що, проте, не є гарантією її вміння легко вступати у контакт з іншими дітьми тощо [3, с. 144].

Дослідження у цій сфері тривають і досі, німецькі вчені шукають відповіді на питання щодо закономірностей та умов розвитку мови дитини дошкільного віку.

Німецькі дослідники відзначають значну загрозу здоров'ю і життю дітей з боку пересічних сімей. Статистика часто констатує факти фізичних і психічних знущань над дітьми дошкільного віку. Діти часто страждають через те, що не можуть правильно обґрунтувати своє прохання, потребу чи сформулювати питання, оскільки не мають відповідних умінь вербального спілкування. Їхні інтереси і потреби дорослі часто ігнорують, не поважають і не помічають. Безперечно, що все це негативно впливає на інтелектуальний розвиток дитини-дошкільника та її навчальні можливості.

Паралельно з цими експериментами у всьому світі проводилися і проводяться дослідження з метою з'ясувати зв'язок мовлення та інтелекту, мовлення і раси, мовлення і стилю виховання, мовлення і процесу соціалізації, мовлення і темпераменту, мовлення і сімейної структури. Вчені ставили перед собою завдання визначити і проаналізувати ті чинники, які найбільше впливають на розвиток мовлення дитини. Останнє в цих дослідженнях розглядалося не лише з позиції лінгвістики, а й із позицій соціології, психології, філософії.

Учені спіралися на певну відмінність між власне розмовним мовленням і знаннями мови (так званої «мовної компетенції»). Мовною компетенцією німецькі педагоги називають «багатошаровий регулюючий контур, який отримує особистість у перші роки життя на підставі вродженої здібності до навчання» [2, с. 123]. Очевидно, що, поряд із теоретичними знаннями мови, існує певна система правил, яка нормує ті моменти, що стосуються соціальної сфери. Вона вказує на те, як, що і кому говорити в тій чи іншій ситуації, як треба розуміти співрозмовника. Цю систему правил називають комунікативною компетенцією або мовною здібністю до комунікації. Для інтелектуального розвитку вона має дуже важливе значення [2, с. 13].

Вдоскралення вербальної комунікації розвиває у дитини почуття впевненості, дає змогу відчувати радість і задоволення від бесіди, від випробування власного «я» у діалозі. Якщо ж дошкільник переконається, що конфлікти розв'язуються швидше і простіше застосуванням сили і бійкою, тоді він не бачить причини розвивати здібності до вербальної комунікації.

Підсумовуючи вплив мовлення на процес інтелектуального розвитку дитини дошкільного віку, німецькі вчені вказують, що якість шкільного навчання, безперечно, залежить від того підґрунтя, яке було закладене у ранньому віці. До цього передовсім причетні сім'я та дошкільні заклади.

У процесі інтелектуального розвитку дитини у дошкільному закладі педагоги ставлять

перед собою цілий ряд завдань, безпосередньо пов'язуючи їх із завданнями та метою мовленнєвого розвитку. Вчені вважають, що працівники дошкільного закладу, включаючи підготовку до школи, повинні активніше, ніж у школі, займатися мовленнєвим сприянням, тому що:

- вирішальні фази дитячого мовленнєвого розвитку ще не завершені;

- малі діти більш схильні до наслідування, ніж старші;

- дитячий садок пропонує більше можливостей для вільної інтеракції дітей, ніж школа, де приватні розмови дозволені зазвичай лише на перервах [4, с. 17].

Педагоги радять активно залучати всіх дітей до мовленнєвого виховання і розвитку, оскільки мова має вирішальне значення для цілісного розвитку особистості. У німецьких дитячих садках ставиться також завдання особливого сприяння виробленню впевненості у собі, формуванню навчальної мотивації дітей, позбавлених такої можливості у сімейному колі. У цьому випадку важливо, щоб педагоги дошкільних закладів досконало володіли діагностичними методами для власного виявлення слабких сторін і недоліків розвитку окремої дитини, надання їй відповідної допомоги. З цією метою також використовують допомогу психологів та соціальних педагогів, які працюють у німецькому дошкільлі.

У процесі формування мети інтелектуального розвитку та навчання дитини дошкільного віку у Німеччині передовсім враховується характер соціального замовлення: «Щоб встановити мету навчання, мати змогу її обґрунтувати, потрібно спочатку визначити, ситуацію в нашому суспільстві, з'ясувати, які здібності потрібні сучасній дитині, щоб орієнтуватися у своєму специфічному середовищі. При всій відмінності економічної домашньої ситуації маленькі діти мають спільне: вони в будь-якому випадку залежні від людей, які їх оточують» [5, с. 33].

Соціальний аспект мовлення німецькі педагоги тісно пов'язують із пізнавальним і вважають, що лише їх безпосередня єдність може забезпечити успіх інтелектуального розвитку особистості. Мовлення, безперечно, перебуває у тісному зв'язку з мисленням: складні розумові процеси неможливі без мовлення. За допомогою мовних структур формуються розумові структури, упорядковується досвід, відображаються і узагальнюються знання про довкілля.

Діти повинні вчитися порозумітися з іншими людьми. Для цього вони повинні вміти.

Діти повинні вчитися користуватися речами та станами речей.

Діти повинні вчитися володіти собою, самостійно розв'язувати свої і проблеми.

Розвиток мовлення має вирішальне значення у процесі інтелектуального розвитку передусім на ранніх етапах життя людини. Німецькі педагоги визначають три навчальні рівні розвитку мовлення:

Висновки. Обґрунтувавши чинники інтелектуального розвитку в дітей дошкільного віку ми дійшли висновків, що одним з найважливіших із них – мова. Розвиток мовлення (поповнення і активізація словника, виховання фонетичної культури, зв'язного мовлення) – важливий напрямок

розумового виховання. Пріоритетним аспектом інтелектуального та соціального розвитку дитини дошкільного віку німецькі педагоги вважають процес формування комунікативних здібностей.

Суттєвий вплив на інтелектуальний розвиток дитини дошкільного віку, як свідчить наше дослідження, мають оточення і середовище. Вагомий вплив на сприймання сучасного технізованого та інформатизованого суспільства має телебачення. Фільми та телепередачі німецькі педагоги-до-

шкільники часто використовують у роботі, зокрема для стимулювання мислительної діяльності. Одним із найважливіших чинників інтелектуального розвитку дитини є спілкування.

Отже, проаналізувавши дослідження німецьких вчених у сфері дошкільної педагогіки можемо стверджувати, що вони визначають пріоритетне місце розвитку комунікативних здібностей дітей у процесі інтелектуального розвитку дитини-дошкільника.

Список літератури:

1. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка : навч. посібн. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Академвидав, 2004. С. 186.
2. Хало З.П. Мовленнєва комунікація як ефективний засіб інтелектуального розвитку дитини-дошкільника у Німеччині. *Збірник наукових статей національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія «Педагогіка»*. 2012. Випуск 101. С. 242–248.
3. Bostelmann A. Pädagogische Prozesse im Kindergarten – Planung, Umsetzung, Evaluation. Berlin, Düsseldorf, Mannheim. Cornelsen Verlag Scriptor. 2007. 2. Aufl. S. 144–146.
4. Senftleben Sigrun: Die Entwicklung der Begriffsbildung bei Kindern der Intelligenz, der Facharbeiter und der ungelerten Arbeiter im Alter von 3.0 bis 6.0 Jahren. Diss. (med.) Berlin-Ost. 1968. S. 17.
5. Bohl R. Gemeinsam für die Kinder. *Kindergarten heute*. 2001. № 9. S. 18–40.

References:

1. Ponimanska T.I. (2004). *Doshkilna pedahohika* [Preschool pedagogy]. Kyiv : Akademyvydav, p. 186. (in Ukrainian)
2. Khalo Z.P. (2012). *Movlennieva komunikatsiia yak efektyvnyi zasib intelektualnoho rozvytku dytyny– doshkilnyka u Nimechchyni* [Speech communication as an effective means of intellectual development of a preschooler in Germany]. *Zbirnyk naukovykh statei natsionalnoho pedahohichnoho univertsytetu imeni M.P. Drahomanova. Serii : Pedahohichni*. – Kyiv : Vyd-vo NPU imeni M.P. Drahomanova, vol. 101, pp. 242–248. (in Ukrainian)
3. Bostelmann A. (2007). *Pädagogische Prozesse im Kindergarten – Planung, Umsetzung, Evaluation*. [Pedagogical Processes in the Kindergartens – Planning, Implementation, Evaluation]. Berlin, Düsseldorf, Mannheim : Cornelsen Verlag Scriptor, vol. 2, pp. 144–146. (in German)
4. Senftleben, Sigrun. (1968). *Die Entwicklung der Begriffsbildung bei Kindern der Intelligenz, der Facharbeiter und der ungelerten Arbeiter im Alter von 3 bis 6 Jahren*. [The development of such concepts as intelligentsia, skilled workers and unqualified workers in children aged from 3 to 6 years old.] Diss. (med.) Berlin-Ost, p. 17. (in German)
5. Bohl R. (2001). *Gemeinsam für die Kinder* [Together for the children] *Kindergarten heute*, vol. 7, no 9, pp. 18–40. (in German)